

УДК 378.147

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тулімова О. Г.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Україна,
Київ

У статті розглядаються інноваційні підходи до формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи. На основі аналізу наукових джерел виявлено, що основними інноваційними формами є тренінги, вебінари, нестандартні заняття, інтерактивне навчання, ділові ігри. Доведено, що використання інноваційних підходів сприяє кращій організації освітнього процесу та більш якісній підготовці фахівців.

Ключові слова: інноваційний підхід, компетентність, управлінська компетентність, тренінг, вебінар, інтерактивне навчання, ділові ігри.

Тулімова О. Г. Инновационные подходы к формированию управленческой компетентности будущих преподавателей высшей школы / Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова, Украина, Киев

В статье рассматриваются инновационные подходы к формированию управленческой компетентности будущих преподавателей высшей школы. На основе анализа научных источников установлено, что основными инновационными формами являются тренинги, вебинары, нестандартные занятия, интерактивное обучение, деловые игры. Доказано, что использование инновационных подходов способствует лучшей организации образовательного процесса и более качественной подготовке специалистов.

Ключевые слова: инновационный подход, компетентность, управленческая компетентность, тренинг, вебинар, интерактивное обучение, деловые игры.

postgraduate student, Tulimova O. H. Innovative approaches to the formation of managerial competence of future university teachers / National Pedagogical Dragomanov university, Ukraine, Kyiv

The article examines innovative approaches to the formation of managerial competence of future university teachers. The scientific sources analysis showed that the major innovative forms are trainings, webinars, nontraditional classes, interactive learning, business games. It is proved that the use of innovative approaches prove the organization of educational process and make specialists training better.

Keywords: innovative approach, competence, managerial competence, training, webinars, interactive training, business games.

Вступ. Бурхливий розвиток сучасних технологій та інформаційних систем призводить до повної трансформації усіх сфер суспільного життя. Не стала винятком і освітня сфера. Якість підготовки випускників будь-якого вищого навчального закладу суттєво залежить від рівня компетентності людини, котра здійснює та організовує освітній процес. Традиційно професорсько-викладацький склад вищих навчальних закладів становлять видатні науковці, проте рівень їх управлінської компетентності не завжди достатній. Саме тому, перед сучасними викладачами вищих навчальних закладів освіти ставлять цілу низку завдань щодо професійного становлення, в тому числі й набуття якісно нових складових управлінської компетентності. Підтвердження цього факту можна знайти в документах міжнародного, європейського та національного рівнів. Педагогам пропонується нова роль, роль педагогів-управлінців, здатних не лише досконало володіти матеріалом та вміло пояснювати його студентам, але й

грамотно управляти навчально-пізнавальним процесом, забезпечуючи при цьому високий освітній рівень майбутніх фахівців.

Нові вимоги до якості знань, зміна організаційних форм, засобів та методів навчання - все це вимагає інноваційних підходів до формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи.

Мета статті – проаналізувати інноваційні підходи до формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам професійної компетентності присвячені праці Ю. Варданяна, І. Зимньої, А. Маркової, В. Сластьоніна, Т. Шамової, А. Щербакова та ін. Дослідження щодо формування управлінської компетентності спеціалістів різних сфер розглядалася в роботах наступних вчених: В. Андрущенко, Г. Єльнікова, І. Зязюна, А. Калініна, Д. Козлова, В. Кременя, А. Новікова, Є. Павлютенкова. Науковці О. Абдалова, Н. Андрущенко, Ю. Бистрова, О. Євсюков, А. Новіков, Л. Сергеева присвятили свої роботи вивченню інноваційних технологій навчання. Проте, проблема застосування інноваційних підходів до формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи ще недостатньо вивчена.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток суспільства спирається на освіту як на основу прогресу людства, що висуває принципово нові вимоги до всіх учасників освітнього процесу, особливо до викладачів, які є його безпосередніми організаторами. Процес надання освітніх послуг та управління ними потребує сьогодні модернізації новітніми інформаційними технологіями, інноваційним педагогічним інструментарієм та сучасним психолого-педагогічним супроводом. Неабияке значення для грамотного управління освітнім процесом відіграє управлінська компетентність педагога.

Логіка дослідження вимагає з'ясувати сутність понять: «компетентність», «управління» та «управлінська компетентність педагога».

Аналіз літератури виявив, що на сьогодні в педагогіці не існує універсального визначення понять «компетентність». Дослідники визначають проблематику цього питання по-різному, базуючись на результатах досліджень у галузі соціології, психології, філософії, математики, кібернетики тощо.

У «Словнику російської мови» С. Ожегова поняття «компетентність» розкривається як похідне від прикметника «компетентний» – який знає, обізнаний, авторитетний у певній галузі [10, с. 265].

Дуже важливою у контексті нашого дослідження вважаємо позицію А. Хуторського, який тлумачить поняття «компетентність», пов'язуючи його з терміном «компетенція»: «Компетенція включає сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), які задаються щодо певних предметів та процесів і необхідні для якісної продуктивної діяльності щодо них. Компетентність – «це оволодіння людиною певною компетенцією, що включає особистісне ставлення до неї та предмета діяльності» [14, с. 141]. Відповідно до цього визначення, компетенція – це комплекс особистісних характеристик, необхідний для функціонування в суспільстві, компетентність – досвід у тій чи іншій галузі.

Дотримуючись схожої думки щодо цих понять, І. Зимня визначає «компетентність» як інтелектуально й особистісно зумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, заснований на знаннях. [6, с. 34]

Узагальнюючи думки вчених щодо трактування поняття «компетентність», можна констатувати, що під *компетентністю* розуміють

досконале знання своєї справи, сутності роботи, яка виконується, складних зв'язків, явищ і процесів, можливих способів та засобів досягнення окреслених цілей, як ступінь соціальної й психологічної зрілості людини, яка передбачає певний рівень психічного розвитку особистості, психологічну готовність до певного виду діяльності, що надає можливість індивіду успішно функціонувати в суспільстві та інтегруватися в нього.

Що ж до розуміння поняття «управління», ми приєднуємось до думки ряду зарубіжних вчених, які трактують зазначене поняття, як процес планування, організації, мотивації і контролю, необхідний для того, щоб сформувані і досягнуті цілі організації [8, с. 246].

Не ставлячи за мету детально проаналізувати сутність та зміст поняття «управлінська компетентність викладача вищої школи», ми все ж таки розглянемо трактування цього поняття різними вченими.

До структури управлінської компетентності, переконаний російський дослідник А. Новиков, слід включити знання іноземних мов, володіння комп'ютером, екологічні та економічні знання, а також такі якості особистості, як самостійність дій, творчий підхід до будь-якої справи, готовність постійно оновлювати знання, гнучкість розуму, вміння вести діалог, співпрацювати в колективі [9].

Під управлінською компетентністю викладача вищої школи, на думку Д. Козлова, слід розуміти інтегративну сукупність професійно-особистісних здібностей і операційно-технологічних характеристик управлінських умінь, що забезпечують прийняття управлінських рішень. [7].

В. Андрущенко вбачає управлінську компетентність викладача ВНЗ в знаннях про організаційну структуру вищого навчального закладу, вміннях користуватися нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність ВНЗ, вміннях формувати стратегічні плани і концепції та оперативно приймати рішення тощо. [3].

Дослідниця Л.Сергєєва до основних критеріїв «управлінської компетентності» відносить:

- рівень професійної освіти;
- досвід;
- індивідуально-психічні особливості;
- мотивацію професійної діяльності;
- самовдосконалення;
- рівень творчого потенціалу. [13].

Щодо основних компонентів управлінської компетентності, ми цілком погоджуємось з думкою дослідника Д. Козлова, який виділяє наступні компоненти:

- *когнітивний*, який включає систему знань про управління, способи і форми професійного самовдосконалення, педагогічний менеджмент, узагальнення і трансляцію досвіду та ін.;

- *операційно-технологічний*, передбачає наявність умінь здійснювати педагогічний аналіз ресурсів; уміння планувати, організовувати та здійснювати навчальний процес; здатність до постійного професійного вдосконалення; уміння вибрати потрібний напрямок і форми діяльності для професійного зростання;

- *позиційно-ціннісний*, – сформованість інтегральних, професійно значущих особистісних якостей: професійно-педагогічна спрямованість, професійна мотивація, професійно-ціннісна орієнтація і педагогічні здібності. [7].

Окрім розуміння поняття «управлінської компетентність», для нашого дослідження важливо встановити, що являє собою *процес* формування управлінської компетентності майбутніх педагогів у галузі вищої освіти.

Традиційно до основних форми організації освітнього процесу в ВНЗ відносять: лекції, практичні, семінарські, лабораторні та практичні

заняття. Первинне набуття майбутніми педагогами вищої школи базових знань та вмінь щодо управлінської діяльності здійснюється за рахунок вивчення цілого ряду дисциплін, а саме:

- психології (психології особистості, діяльності, спілкування, міжособистісних стосунків, розвитку пізнавальної та емоційно-вольової сфер)
- педагогіки (характеристики систем освіти, змісту освіти, сутності та організації процесів навчання і виховання),
- теорії управління.

Практична діяльність також допомагає майбутньому педагогу одержати знання про принципи, зміст, форми та методи управління.

Проте, вищезазначені способи є традиційними формами отримання знань, умінь та навичок щодо управлінської діяльності, які не завжди відповідають підготовці фахівця в умовах стрімких змін, до того ж вони впливають на розвиток мислення та пам'яті студентів, орієнтуючи лише на заучування інформації, а не на повноцінне формування управлінської компетентності, яка, окрім теоретичної, передбачає ще й практичну та психологічну підготовленість спеціалістів до здійснення управлінської діяльності. Використання інноваційних підходів в освітньому процесі сприяє більш якій підготовці випускників вищих навчальних закладів.

На думку Ю. Бистрової, інноваційними слід вважати оригінальні, новаторські способи та прийоми педагогічних дій і засобів. Дослідниця переконана, що освітні інновації характеризуються цілеспрямованим процесом часткових змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання, способів і стилю діяльності, адаптації освітнього процесу до сучасних вимог часу і соціальних запитів ринку праці. [4].

Аналіз наукових джерел виявив, що до основних інноваційних форм організації навчального процесу з формування управлінської компетентності відносять:

- тренінги з розвитку управлінської майстерності;
- он-лайн семінари-практикуми з управлінської діяльності (вебінари);
- школи управлінської майстерності;
- нестандартні лекційно-практичні та семінарські заняття;
- науково-експериментальне навчання;
- навчання з використанням комп'ютерних та мультимедійних технологій;
- інтерактивне навчання;
- ділові ігри. [1], [2], [4], [5], [9], [11], [13].

Тренінги відносять до активних методів навчання, які є найбільш поширеними й дієвими, адже вони вдало поєднують у собі теоретичну й практичну сторони навчання.

Застосування тренінгів допомагає його учасникам:

- 1) усвідомлювати неадекватність реагування в звичних ситуаціях;
- 2) формувати настанови на засвоєння нової інформації, яка сприяє адекватному реагуванню;
- 3) засвоювати адекватні способи реагування, системи оцінювання, які роблять поведінку більш ефективною [8].

Дослідник О.Євсюков переконаний, що за допомогою тренінгу ефективність формування управлінської компетентності відбувається на таких рівнях:

– *когнітивному* – отримання нових знань, інформації про себе та інших, про більш конструктивні способи управлінської діяльності, професійної поведінки та спілкування;

– *емоційно-почуттєвому* – переживання з приводу особистої нездатності до оптимального розв'язання певних аспектів управлінської діяльності, набуття емоційно-почуттєвого досвіду в стосунках з групою та

окремими її членами, усвідомлення своїх емоційних переживань, підвищення самоконтролю;

– *поведінковому* – набуття нових прийомів, навичок, умінь і способів поведінки та їх закріплення;

– *особистісному* – корекція ставлення до себе і інших людей, корекція настанов, особистісних якостей, які заважають ефективному спілкуванню, оптимальній діяльності.

У тренінговому навчанні основна увага приділяється практичному відпрацюванню матеріалу, що вивчається, коли в процесі моделювання спеціально заданих ситуацій особи, які навчаються, мають можливість розвинути й закріпити необхідні знання та навички, змінити своє ставлення до власного досвіду й застосовуваних у роботі підходів. У тренінгах зазвичай широко використовуються різні методи й техніка активного навчання: ділові, рольові та імітаційні ігри, розбір конкретних ситуацій і групові дискусії.

Із впровадженням дистанційного навчання багато вузів уже сьогодні застосовують технологію онлайн-семінару під назвою «*вебінар*». Вебінар - це «віртуальний» семінар, організований за допомогою Інтернет-технологій.

Основні відмінності вебінарів з управлінської діяльності від традиційних семінарів полягають в тому, що:

- витрати на організацію вебінарів істотно нижчі, ніж традиційних семінарів, що дозволяє охопити більшу кількість слухачів;

- учасники можуть сприймати інформацію у звичайній для себе обстановці, що робить сприйняття інформації значно комфортнішою;

- існує інтерактивна взаємодія між доповідачем і слухачами, а також відвідувачами між собою.

Нині важливу роль у розвитку пізнавальних інтересів студентів відіграють *інтерактивні технології* навчання та інтерактивні заняття. Аналіз джерел показав, що інтерактивне навчання – це такий різновид

активного навчання, спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, мета якої – створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчув би свою інтелектуальну спроможність пізнавати нове. Досягти цього можна тільки при постійній активній взаємодії викладача та студентів. Інтерактивність навчання передбачає активізацію навчальних можливостей студентів під час навчання замість отримання й переказування готової інформації. Заняття, на яких використовуються інтерактивні технології, збагачують студентів основними знаннями, вміннями, навичками та зразками поведінки з управлінської діяльності. Окрім того, інтерактивні заняття захоплюють студентів, пробуджують інтерес до навчання, навчають самостійно мислити та діяти.

Мультимедійні технології являють собою спектр інформаційних технологій, що використовують різноманітні програмні та технічні засоби з метою найбільш ефективного впливу на користувача (що став одночасно і читачем, і слухачем, і глядачем). Завдяки застосуванню в мультимедійних продуктах і послугах одночасної дії графічної, аудіо (звукової) і візуальної інформації, ці засоби володіють великим емоційним зарядом й активно включають увагу користувача (слухача).

До найбільш ефективних мультимедійних систем для формування управлінської компетентності майбутніх педагогів можна віднести: комп'ютерні тренажери; автоматизовані навчальні системи; навчальні фільми; мультимедіа-презентації та відео демонстрації. Проте величезний недолік всіх мультимедійних систем полягає в тому, що для їх застосування необхідна відповідна матеріально-технічна база.

На думку багатьох вчених, серед найрізноманітніших форм організації нетрадиційних занять найбільше зацікавлення у студентів викликають *ділові ігри*, адже вони сприяють формуванню позитивної мотивації до навчання, викликають інтерес.

Дослідник В. Ортинський під діловою грою розуміє моделювання реальної діяльності в спеціально створеній проблемній ситуації. Гра є методом активного навчання, який сприяє досягненню конкретних завдань, структуруванню системи ділових відносин учасників. Її конструктивними елементами є проектування реальності, конфліктність ситуації, активність учасників, відповідний психологічний клімат, міжособистісне та міжгрупове спілкування, розв'язання сформульованих на початку гри проблем. [11].

Ділова гра сприяє формуванню управлінської компетентності майбутніх педагогів, адже вона є комплексною, багатofункціональною дією, у межах якої поєднано декілька взаємопов'язаних видів діяльності: аналіз і пошук розв'язання проблем, навчання, розвиток, дослідження, консультування, формування колективної діяльності.

Правильний вибір інноваційних та традиційних підходів формує і розвиває у майбутніх фахівців практичні професійні, управлінські та комунікативні вміння ефективною управлінською діяльністю.

Висновки. У результаті проведеного аналізу наукових джерел виявлено, що управлінська компетентність майбутніх викладачів вищої школи у сучасній науці розглядається як сукупність особистісних якостей і здібностей викладача, його професійні знання, компетенції та досвід, що дають йому змогу ефективно здійснювати управління освітнім процесом.

Виростання інноваційних підходів до формування управлінської компетентності майбутніх викладачів вищої школи сприяють розвитку нового типу викладачів-професіоналів, здатних організувати навчальний процес відповідно до вимог нового часу. Результатом грамотної управлінської діяльності викладачів вищої школи повинна стати підготовка таких фахівців, які будуть конкурентоспроможними на ринку праці не лише в Україні, але й за її межами.

Література:

1. Абдалова О. И. Использование технологий электронного обучения в учебном процессе / О. И. Абдалова, О. Ю. Исакова // Дистанц. и виртуал. обучение. – 2014. – № 12. – С. 50–55 : рис.; табл.
2. Андрущенко Н. О. Формування базових управлінських компетенцій у майбутніх менеджерів економічного профілю засобами інтерактивних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / Н. О. Андрущенко. – Вінниця, 2011. – 22 с.
3. Андрущенко В. П. Система управлінських компетенцій викладача: світоглядний фундамент дослідження / В. П. Андрущенко, Г. О. Нестеренко // Управлінські компетенції викладача вищої школи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (14–15 березня 2013 року) ред. кол.: В. П. Андрущенко (голова), Г. О. Нестеренко (заст. голови) та ін. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 10–13.
4. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. Право та інноваційне суспільство: електронне наукове фахове видання – 2015. – № 1(4). Режим доступу до журн.: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf>
5. Євсюков О. Ф. Тренінговий метод формування управлінської компетентності у курсантів ВВНЗ / О. Ф. Євсюков, О. Б. Нікітюк // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. – 2010. – №3(25), с.194-196
6. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
7. Козлов Д. О. Сутнісні складові сформованості управлінської компетентності викладача вищої школи у процесі магістерської підготовки / Козлов Д.О. // Наукові записки кафедри педагогіки . – 2014. – № 37. – С. 158–167

8. Мескон М. *Основи менеджменту* / Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф. – М., 1994. – 698 с.
9. Новиков А. *Научно-экспериментальная работа в образовательном учреждении* / А. Новиков. – М.: Профессиональное образование, 1996. – 131 с.
10. Ожегов С. И. *Словарь русского языка* / С. И. Ожегов; под ред. Н. Ю. Шведовой. – М.: Советская энциклопедия, 1973. – 846 с.
11. Ортинський В. Л. *Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]* / В. Л. Ординський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
12. *Педагогіка управління: Навч. посіб.* / Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, З. О. Черваньова. – Х.: НТУ "ХПІ", 2003. – 408 с.
13. Сергеева Л. М. *Сучасні орієнтири змісту управлінської компетентності керівника навчального закладу* / Л. М. Сергеева // *Теорія та методика управління освітою: електронне наукове фахове видання* – 2010. – №3. Режим доступу до журн.: <http://tme.uto.edu.ua/>.
14. Хуторской А. В. *Практикум по дидактике и современным методикам обучения* / А. В. Хуторский. – СПб.: Питер, 2004. – 541 с.

References:

1. Abdalova O. I. *Ispolzovanie tekhnologiy elektronnoho obucheniya v uchebnoy protsesse* / O. I. Abdalova, O. Yu. Isakova // *Distant. i virtual. obuchenie*. – 2014. – № 12. – S. 50–55: ris.; tabl.
2. Andrushchenko N. O. *Formuvannya bazovikh upravlinskiykh kompetentsiy u maybutnikh menedzheriv ekonomichnogo profilyu zasobami interaktivnykh tekhnologiy: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 – «Teoriya i metodika profesiynoi osviti»* / N. O. Andrushchenko. – Vinnitsya, 2011. – 22 s.

3. *Andrushchenko V. P. Sistema upravlinskih kompetentsiy vkladacha: svitoglyadnyy fundament doslidzhennya / V. P. Andrushchenko, G. O. Nesterenko // Upravlinski kompetentsii vkladacha vishchoi shkoli: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktichnoi konferentsii (14–15 bereznya 2013 roku) red. kol.: V P. Andrushchenko (golova), G. O. Nesterenko (zast. golovi) ta in. – K.: Vid-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2013. – S. 10–13.*
4. *Bistrova Yu. V. Innovatsiyni metody navchannya u vishchii shkoli Ukraïni. Pravo ta innovatsiynne suspilstvo: elektronne naukovye fakhove vidannya – 2015. – № 1(4). Rezhim dostupu do zhurn.: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf>*
5. *Evsyukov O. F. Treningoviy metod formuvannya upravlinskoï kompetentnosti u kursantiv VVNZ / O. F. Evsyukov, O. B. Nikityuk // Zbirnik naukovikh prats Kharkivskogo universitetu Povitryanikh Sil. – 2010. – №3(25), s.194-196*
6. *Zimnyaya I. A. Klyuchevye kompetentsii – novaya paradigma rezultata obrazovaniya / I. A. Zimnyaya // Vysshee obrazovanie segodnya. – 2003. – № 5. – S. 34–42.*
7. *Kozlov D.O. Sutnisni skladovi sformovanosti upravlinskoï kompetentnosti vkladacha vishchoi shkoli u protsesi magisterskoï pidgotovki / Kozlov D. O. // Naukovi zapiski kafedri pedagogiki . – 2014. – № 37. – S. 158–167*
8. *Meskon M. Osnovi menedzhmentu / Meskon M., Albert M., Khedouri F. – M., 1994. – 698 s.*
9. *Novikov A. Nauchno-eksperimentalnaya rabota v obrazovatel'nom uchrezhdenii / A. Novikov. – M.: Professionalnoe obrazovanie, 1996. – 131 s.*
10. *Ozhegov S. I. Slovar russkogo yazyka / S. I. Ozhegov; pod red. N.Yu. Shvedovoy. – M.: Sovetskaya entsiklopediya, 1973. – 846 s.*
11. *Ortinskiy V.L. Pedagogika vishchoi shkoli : navch. posib. [dlya stud. vishch. navch. zakl.] / V. L. Ordinskiy. – K. : Tsentr uchbovoi literaturi, 2009. – 472 s.*

12. *Pedagogika upravlinnya: Navch. posib.* / L. L. Tovazhnyanskiy, O. G. Romanovskiy, O. S. Ponomarov, Z. O. Chervanova. – Kh.: NTU "KhPI", 2003. – 408 s.

13. *Sergeeva L. M. Suchasni orientiri zmistu upravlinskoï kompetentnosti kerivnika navchalnogo zakladu / L. M. Sergeeva // Teoriya ta metodika upravlinnya osvitoiyu: elektronne naukovе fakhove vidannya – 2010. – №3. Rezhim dostupu do zhurn.: <http://tme.umo.edu.ua/>.*

14. *Khutorskoy A. V. Praktikum po didaktike i sovremennym metodikam obucheniya / A. V. Khutorskiy. – SPb.: Piter, 2004. – 541 s.*